

Skoler tælle allerede Hundreder af Elever af begge Kjøen, saa at der næppe vil hengaa ret mange Aar, før der blandt den opvoxende kinesiske Ungdom vil findes adskillige, som forstaa baade at tale og skrive et af de to evropæiske Hovudsprog i Østasien godt og korrekt.

Emil Hansen.

Dartmoor i det sydvestlige England. Medens det i vore Dage falder i mangfoldige Menneskers Lod at rejse til Tyskland, Schweiz, Frankrig eller andre Egne af Evropas Fastland, fordi man nu kan rejse baade hurtigt og billig, er det derimod mindre almindeligt, at nogen besøger England for at komme langt uden for London eller andre af de større Forretningsbyer. Dette skyldes vistnok til Dels, at det er dyrt at rejse i dette Land, men det kan ogsaa komme af, at man véd saa lidt om dets Naturforhold. Engelskmændene kjende meget bedre det øvrige Evropa, end vi kjende deres Land. Det mest ukjendte Stykke af England er dog maaske den sydvestlige Del, og skjønt man nok véd, at der her er bjergfuldt og at der findes mange interessante geologiske Dannelser, tror jeg dog, at det i Danmark er saa temmelig ukjendt, at der i denne engelske Landsdel ligger en hel Række Bjerge, som i mange Henseender kunne maale sig med de mellemtyrke. Sidste Sommer nød jeg i længere Tid godt af elskværdig og udsøgt Gæstfrihed i en for Danmark og dets Litteratur varmtfølsende Englskmands Hus, og jeg havde derved den bedste Lejlighed til at blive kjendt med en Del af England; den efterfølgende Skildring af det vældige Granitparti Dartmoor, der hører med til Minderne om dette Ophold, kan mulig have nogen Interesse.

Den sydvestligste Del af England udgjøres, som man véd, af Cornwall og Devonshire, der imod Øst støde op til Sommerset- og Dorsetshire. En stor Del af Devon og hele Cornwall danner et Hele for sig og skilles fra det øvrige Land ved Floderne Ex, som løber ud i den engelske Kanal, og Taw, som falder i Bristol-Kanalen. En anden naturlig Grænse for Englands sydvestligste Hjørne danner det Stykke Land, som ligger imellem Byerne Exeter og Okehampton og Nordkysten af Devon, og som er mindre frugtbart end det øvrige Devon, fordi det mest udgjøres af Kulformationens kolde Lerbakker. Den, som vil studere ældre geologiske Dannelser, kan finde et rigt Æmne i Cornwall og Devon, der tillige have mange interessante Bjergværker. Men her ville vi kun opholde os ved det største Granitbjerg i den nærmere betegnede Del af Englands to sydvestlige Landskaber. Graniten optræder i flere adskilte Partier, nemlig i *Dartmoor* i Devonshire imellem Floderne Ex og Tamer, i *Brown Willy*, 1300 Fod højt, vest derfor i det nordlige Cornwall, i *Hensbarrow*, længere imod Sydvest, i *Carn Menlez* og i *Landsend*. Et sjette Parti udgjøres af *Scilly Øerne*. Dartmoor er det højeste Parti; det hæver sig nemlig i *Yes Tor* til 2000 Fods Højde eller ligesaa højt som det sachsiske Schweiz. Derefter aftager Højden gradvis imod Vest indtil *Scilly Øerne*, hvis højeste Punkt kun er 200 Fod over Havfladen. Disse sex Hovedgrupper ere for Resten indbyrdes forbundne ved enkelte mindre Grupper, saa at der egentlig gaar en hel Kjæde af Granitbjerge igjennem Devon og Cornwall i Retning fra Nordøst til Sydvest. Af disse isolerede Granitkuller kan her fremhæves det vidt navnkundige *St. Michael's Mount* i Nærheden af Penzance.

En Ø, der ligesom det sidstnævnte Sted fortrinsvis dannes af Granit, er *Lundy Island* ude i Bristol Kanalen, vest for Ilfracombe og omtrent 4—5 Mil derfra. Denne lille, enlige Ø er næppe en Mil lang og en Fjerdingvej bred. Den er interessant for Geologen, fordi Skifer og Granit mødes paa den sydlige Ende af Øen, som ellers alene indeholder Granitklipper. For Resten er Øen omgivet af flere Skær, og imellem dem er et paa Sydkysten mærkeligt som et af de faa Steder, hvor den sorte Rotte endnu opholder sig. Øen har kun faa Indbyggere og er aldeles træløs, men er et Tilflugtssted for mange Slags Havfugle.

Medens Devon ellers dannes af lave, brede og flade Højder, der ere gennemfurede af snævre og spaltelignende Dale, hæver Dartmoor sig med en Middelhøjde af omtrent

1700 Fod til et vildt Bjergland med mange nøgne Granit-toppe. Graniten i disse Bjerge udgjøres i Almindelighed af en finkornet Masse, i hvilken Feldspat undertiden danner saa store Krystaller, at Stenen er porfyritisk. Desuden faar Klippen et eget Udseende derved, at Graniten har vandrette Lag, som ere kløvede i to Retninger, nemlig baade fra Nord til Syd og fra Øst til Vest. I den saaledes kløvede Granit trænge Luft og Væde ind, og den skilles derved i kubiske Bløkke, hvilket ogsaa bidrager til at give det hele Landskab et vildt og fantastisk Præg. Dartmoor-Graniten er ellers meget søgt i England til monumentale Bygningsværker; det er saaledes den, som har afgivet Æmnet til Søjlerne i British Museums Bibliotek, til Kvadrene i London Broen o. s. v.

Sydenglands Granitbjerge ere rige paa Tin, og skjønt Tingruberne ikke længer give saa stort et Udbytte som forud, er der dog mange af dem tilbage. Meget Tin blev i gamle Dage bragt frem som Vasketin fra de Floddale, som udgaa fra Dartmoor. Det var jo for Tinnets Skyld, at man i Oldtiden søgte til denne Del af England, og Devons Hovedstad Exeter var længe en vigtig Udførselsplads for Tin, som derfra spredtes over hele Evropa. Det var rimeligt nok, at Tinproduktionen tog af i de urolige Tider, som indtraadte, efter at Romerne havde forladt Britannien. I det 6te og 7de Aarhundrede tiltog Brugen af Tin igjen; paa den Tid kom nemlig Kirkeklokker i Brug, og da Tin er en væsentlig Del af Klokke metallet, trængte man meget til dette Mineral. Derfor steg ogsaa Efterspørgselen, og der var en Tid, da Devon udførte mere Tin end Cornwall. Saaledes opstod de saakaldte Tinparlamentar paa Dartmoor, hvor Tinproducenterne mødtes og ordnede deres Anliggender. Disse Sammenkomster vedblev indtil 1749. For Tiden er Tinproduktionen i Devon og Cornwall ikke halvt saa indbringende som Kobberværkerne, endskjønt Cornwall udfører de ni Tiendedele af det Tin, som hele Evropa frembringer. I Dartmoors Dale finder man talrige Spor af de forudms Tinvaskeres Udgravninger og Arbejder.

Dartmoor frembyder ogsaa stor Interesse ved sine talrige Minder fra Oldtiden. Man finder nemlig en Mængde forskellige *Stensætninger*, hvis Lige kun kjendes fra Bretagne, Algerien, Syrien og enkelte andre Steder. The Spinsters' Rock ved Drewsteignton er en af de Stensætninger, som have Navnet Cromlech, og som dannes af en nægtig Overligger paa flere Bæresten. Af Stenkrede kan mærkes Scorhill Circle, the Grey Wethers, Fernworthy Circle og Kredsen ved Merrivale Bridge. De hemmelighedsfulde Stenrækker, der kjendes fra Carnac i Bretagne, findes ogsaa paa Dartmoor, men rigtignok i langt mindre Maalestok. Man har dem saaledes nær ved Kes Tor, paa Challacombe Down under Black Tor og de smukkeste af dem alle ved Merrivale Bridge under Mis Tor. Grave med brændte og ubrændte Lig har man fundet paa Kes Tor og paa Cawsand Hill. Endelig finder man spredte over hele Dartmoor en Del Stensætninger, hvilke man har tydet som gamle Fæstningsværker. Ogsaa mange Broer skrive sig fra Oldtiden, saaledes Post Bridge over Dart og en Bro over North Teign. — Af disse Mindesmærker udgjøres nu Scorhill Circle af 26 Sten, medens 6 ere omstyrtede, men der har været 55 i Kredsen, hvis Tværmaal er 88 Fod. Stenene ere ikke lige store; én af dem er 8 Fod høj. Nær ved Chagford er Skraaningen imod Teign dækket af saadanne Stensætninger. En Kreds er 106 Fod i Tværmaal og omslutter en mindre Kreds med mere end 6 Fod tykke Vægge. Den indre Kreds er 47 Fod i Tværmaal. Rummet imellem Kredsen er delt i flere mindre Rum ved Vægge, som løbe sammen hen imod Midten. Imod Nordvest er der en Aabning i den ydre Kreds, medens den indre Kreds har en Aabning i Syd. Paa en nærliggende Høj ser man Sten oprejste i en Dobbelttrække, som er 551 Fod lang og 3 1/2 Fod bred; i hver Ende afsluttes den af to store Monolither. Desuden er der ved den ene Ende en Stensætning af fire koncentriske Kredse.

Dartmoor er i Flademaal omtrent saa stort som Laaland. Det var forud dækket af Skove, og det er vel ogsaa derfor, at det endnu kaldes Dartmoor-Forest, som er dets fuldstændige Navn. Nu ser man kun nøgne Heder med lav Tornbladbuske (*Ulex*) paa Højderne, og hist og her er der udstrakte

Sumpe eller Moser, hvorfra de nøgne Toppe, de saakaldte Tors, rage frem, saa som Yes-Tor, Ripin-Tor, Mis-Tor o. s. v. Ordet Tor er af keltisk Oprindelse; det har samme Betydning som i Alperne „Tor-Stein“ og „Tauern“.

Dartmoors Højder ere tit indhyllede i Taage en hel Uge igjennem, og heftige Storme rase stundum voldsomt over dem. Det ustadige og fugtige Vejrlag betegnes meget træffende ved Rimet:

The west wind always brings wet weather,
the east wind wet and cold together;
the south wind surely brings us rain,
the north wind blows it back again.

Dersom imidlertid Vejrlaget end er mindre behageligt paa Dartmoor, bidrager det dog netop sit til, at saa mange Turister drage dertil. Den kraftige Bjærgluft styrker efter det anstrængende Arbejde i Kontoret eller bag Studerepulten; Taagen, som hænger omkring Bjærgtoppene, minder om Vandringer imellem de høje Alper, og i den hede Sommer gjør det godt at lade sig gjenneblæse af Vinden, der farer hen over Højderne. Den megen Regn, som samler sig paa Dartmoor, er Skyld i, at dette lille Bjærgland har forholdsvis mange Flodløb, som paa deres Vej ned imod Havet modtage Tilløb fra hele Devon, saa at de ligesom andre engelske Floder i deres Udløb føre en vældig Vandmasse. Derved blive adskillige af dem vigtige for Samfiærdselen. Floderne *Dart*, *Teign*, *Taw* og *Torrige* udspringe paa Dartmoor foruden en hel Del mindre Strømme.

Dartmoors megen Væde er ogsaa af Vigtighed for det omliggende Devon, hvis Rigdom paa Regn finder sit Udtryk i Mundheldet, at der, for at Væksten i Devon skal blive, som den skal være, maa der i det mindste komme en Byge hver Dag og to om Søndagen. Som man véd, er England et græsrigt Land, men intet Sted ere dog Græsgangene saa yppige som i Devon, og dette har vel ogsaa bidraget til Landskabets smukke Kvægracer. De mørkerøde Devonshire-Køer have et godt Ry, og Faarene ere Kæmper. Af disse sidste holdes der en Mængde, og Uldfabrikkerne have fra gammel Tid været fortrinlige. Endelig har Dartmoor ved sin Beliggenhed en overordentlig Indflydelse paa det syd for liggende Land imellem Exeter, Kanalen og Plymouth, det saakaldte *South-Hams*, hvis milde Vejrlag netop skyldes Dartmoor, som værner det imod de kølige Nordenvinde og derimod samler de varme Luftninger fra Havet omkring det. Man ser strax denne Indflydelse, saa snart man fra Exeter ad Jærnvejen kjører ind i dette Land, der med Rette kaldes „Englands Have“. Allerede i Exeterdalen opdager man Plantevæxtens Frodighed, men det er dog intet imod, hvad man faar Øje paa, naar man kommer længere frem ad den kostelige Vej langs Exmundingen, ved Indgangen til hvilken Exmouth amfiteatralsk troner over det herlige Hav med den ene Række Landsteder bag ved den anden. Hvilken Strand ved Dawlish, ved Teignmouth, ved Torquay og ved Paignton? Der er ikke mange Steder i Evropa, som kunne kappes med Dartmouth, med Salcombe, som man har kaldt „Nordens Montpellier“, eller med den dejlige Indsejling til Plymouth. Det er i Sandhed ikke saa underligt, at Engleskmændene flokkevis valfarte til disse Steder enten for at bade sig eller for at færdes paa Havet eller for at strække sig i Sandet ved Foden af de rødlige Klipper, som gløde i Sollyset. Gaa vi fra Havet op paa Skraaningerne neden for Dartmoor f. Ex. omkring Byen Newton ved Teign, hvor den ene Villa slutter sig til den anden, stude vi ved Havernes Plantevæxt. Den er nemlig næsten aldeles sydevropæisk og omfatter fuldt udviklede Lavrbærtræer,

blomstrende Myrter og Yuccaer, Cedre og mange andre Planter, der have hjemme under langt sydligere Breddegrader. Fuchsiaerne have her i Friland Stammer ligesom vore Sirenbuske, Passionsblomsten og den søgte Jasmin blomstre rigt, og Magnoliaernes nøkkeselignende Blomster sprede Vellugt overalt, imedens Plænerne brogede Rabatter glæde Øjet. Føjer jeg saa hertil, at disse Haver ere plejede med den Omhu, som engelsk Rigdom kan skaffe til Veje, vil man let fatte, at Opholdet paa Newtons Skraaninger er et af de behageligste i Evropa, og at mange Familjer trække sig tilbage til Syd-Devon og indrette sig det hyggeligt her. Den navnkundige rejsende Sir Samuel Baker har saaledes et prægtigt Hjem ved Newton.

Dersom man fra Newton aflægger et Besøg paa Dartmoor, faar man i Løbet af nogle Timer et godt Blik paa Uligheden imellem det milde Kystlands og Bjærglandets Naturforhold. Saa snart man er godt og vel ude over Villakvarteret, kommer man ind imellem disse høje træbevoksede Gjærder, der ere saa ejendommelige for Devon, og som strække sig langs alle Veje og desuden afgrænse den ene Mark fra den anden. Vejen gaar som en smal Rende imellem Gjærderne, men paa Grund af Jordbundens Beskaffenhed er den altid tør. Udsigten fra det kvikke Kjøretøj, som føres frem med en hos os ukjendt Fart, er i Almindelighed indskrænket til Gjærderne med deres vedbendklædte Ege og Hasselbuske, gjennekvævede af kraftige Brombærranker og prydede med stolte Brægner, Fingerbøl, Arum og flere andre smukke Planter. Højere oppe kommer Bøgen, Elmen, Kristtornen og endelig Tornbladbusken, der er saa udbredt i Sydengland. Endnu højere oppe bliver Plantevæksten sparsommere, og Hvidtjørn og Slaaen træde op tilligemed andre gamle Venner, medens det fremmede viser sig i de smukke og talrige Brægner og en hel Del smukke Bjærgplanter.

Endnu er der dog lunt og godt i Lø af Bjærgtoppene. Det viser sig i det lille Jagtsædes Omgivelser, ved hvilket vi standse, thi vi kjøre op for Døren imellem en Række af fritvoksende Cedre og Figentræer. Men herfra begynder Bjærgstigningen, og efter at have vandret igjennem Skoven, op over et stridt Bækløb imellem vildt sammenhobede Klippestykker og over et sumpet Uføre med en mangeartet Plantevæxt, komme vi endelig ind paa et Overdrev, som kun er dækket med fattig Lyng, med nogle vantrevne Tornbladbuske o. s. v. Ellers ser man overalt den nøgne graa Granit, og et Stykke fremme hæver Hey Tor sig højt i sine to ruignende Klippespids. Den ene af dem har fra Afsats til Afsats Trappetrin, saa at man temmelig let naar dens Top. Herfra har man ud over Dartmoor imod Vest og Nord kun Skuet af en øde Bjærgegn, hvor Lyngplanterne hist og her blaane eller rødme. Derimod har man i Øst og Syd Udsigt til et smilende Landskab, og længst ude i Synskredsen ser man Kanalen med dens talrige hvide Sejlere. Man kan paa Dartmoor nyde alle et Bjærglands Skjønheder, men her er ogsaa tomt og øde, hvilket man maaske føler saa meget stærkere midt i det travle England. Dartmoor vil rimeligvis heller ikke i lang Tid faa et andet Udseende; thi en stor Del af det ligger hen som et Overdrev, der under Edvard III blev en af Prinsen af Wales's Domæner. Man freder om dette Overdrev for Vildtets Skyld, og her skal bl. a. være en Del Urfugle. Ellers bruges det kun til Græsning for noget Kvæg og for nogle Flokke Heste af den mærkelige lille Dartmoor-Race, som vistnok har en høj Ælde.

A. Feddersen.